

אשל תמר - לשעבר שוהם

הכינויים: אסנת, אבישג, פוטיפרע

נולדה ב-20.7.24 באנגליה, עלתה לארץ ב-1923

גויסה להגנה לרשת הקשר ב-1939

גויסה לצבא הבריטי ב-1943

הצטרפה למוסד (עליה ד') ב-1947

ה ע ש נ ה ר י ש ו

אז באנגליה ובעזרתו ניסינו לבנות מכשיר. אך גם כאן כל הפריטים שנוקנו להם לא ניתנו לקניה. לא נותר לנו אלא לחפש מכשיר קיים בחנויות - ואכן, גילינו רדיו אזרחי, רהיט גדול ומסורבל, שבמקרה היה בו התדר במבוקש. סוכם שנסתפק בקליטה ולא נשדר. בדיעבד, זה היה מול גדול, כי אחרת היו מגלים אותנו מיד. שמשנו קשר בין המחלקה המדינית של הסוכנות וההנהלה היונית בלונדון.

לאחר זמן קצר נשארתי יחידה בתחנה. הקשר שלי היה עם שמחה אביווהר מהועד הפועל של ההסתדרות. עבדנו לפי שיטת החמישיות בצופן לפי ספר מוסכם מראש.

בגוף ההודעות שנקלטו ניתנו הוראות באיזה נוסח להשתמש במברקים גלויים כדי להעביר חוות דעת על השאלות שנשאלו במברק הצפון.

כל לילה בשעה 11:00 התחילו השידורים. המכשיר היה בדירתי מאחר והמכשיר לא היה משוכלל ולא התאים לצרכינו, הקליטה היתה קשה ביותר. הגדרתי את הצפופים כ"קריאת תרנגול כליל סערה על חוף ים גועש". יש לזכור שזו תקופת ההפצצות האוויריות על לונדון. כל לילה הייתי יושבת שעות ליד המכשיר וכשהיו הפצצות קשות הייתי מגינה על פני בכרית כדי לא להפצע. לא פעם מבנים מסביבי נהרסו, אך אף פעם לא ירדתי למקלט. מקום מגורי צריך היה להיות באזור גבוה של לונדון להקל על הקליטה. כשנאלצתי לשנות דירה - מצאתי בית מתאים אך שכר הדירה היה גבוה ובקשתי שהות של יום על מנת לקבל אישור על הסכום הנדרש. כשחזרתי למחרת לא מצאתי את הבית - נהרס כליל בהפצצת הלילה.

משה שרת (שרתוק) היה מגיע ללונדון וטיפל במיוחד בנושא הגיוס לצבא הבריטי והקמת הבריגדה. בקשתי אותו שיפעל למעני בארץ ע"מ שישחררוני מתפקידי ואוכל גם אני להתגייס. כל בקשותי נידחו בארץ - עד שלבסוף התנו הסכמתם בכך שאכשיר מחליף או מחליפה מתאימים. מצאתי את שולמית ארלוזורוב שהיתה בלונדון - ואחרי תקופה בה עבדנו יחד היא קבלה את התפקיד ממני ואח"כ הצטרפו אליה חברים נוספים:

התגייסתי לצבא הבריטי בחורף 1943. צוידתי בחילופי מכתבים בין משה שרת ומשרד המלחמה הבריטי שיאפשרו

כשמשה שרת גילה בתקופת עבודתי במשרד החוץ כי רשמו אותי כילידת חו"ל - הוא כעס והורה לרשום אותי כילידת הארץ. טענתו שנולדתי בשרות המדינה שבדרך, כשאבי היה חבר ההנהלה הציונית בלונדון. משפחתי הגיעה ארצה ב-1882 ואמי היתה כבר ילידת הארץ. בסופו של דבר בביוגרפיה הרשמית שלי - כלל לא נולדתי ושם כתוב:

"משפחתה הגיעה לישראל ב-1882 - היא גדלה בחיפה וכו' וכו'".

כשאני נשאלת אני אומרת ילידת הארץ. אך מכיוון שהדרכון הבריטי שלי היה גורם חשוב בתפקידי - לא העלמתי זאת.

הזכרונות

גדלתי בחיפה למדתי בבה"ס הריאלי והייתי בצופי-ים. חלומי היה להיות מלח בצי הסוחר העברי. גויסתי ל"הגנה" בגיל 14. שרתתי תחילה כמקשרת ואח"כ באיתות (סמפור, דגלים, והליוגרף). כשלמדתי באוניברסיטה העברית, בתקופת המאורעות, הייתי יוצאת בלילות לעטרות ולנווה יעקב לשמור על הקשר עם ירושלים ע"י איתות. בלילות אחרים הייתי יוצאת לשמירה בעמדות בשכונות הגבול של ירושלים, הייתי גם המקשרת בעליה ל"מעלה החמישה". נסעתי לאנגליה להשתלם בלימודי מחלות צמחים. אך עם פרוץ מלחמת העולם השנייה כראשית ספטמבר 1939 גויסתי ע"י ה"הגנה" להיות גרעונית בתחנת האלחוט שעמדו להקים בלונדון. זאת לא מעט בגלל הדרכון הבריטי שהיה לי - לא נחשבתי לזרה ולא היה עלי פיקוח כמו על בעלי דרכון פלשתינאי (א"י).

מאחר שכל הלימודים הקשורים במעבדות הועברו מחוץ ללונדון בגלל ההפצצות, נאמר לי כי עלי להחליף מקצוע ללימודי ולשמור על הכיסוי כסטודנטית. למדתי ערבית, איטלם ולימודי המזרח התיכון. מוריך נשלח מהארץ ללמד אותי ועוד בחור נוסף את המקצוע. ידענו מודס אך לא אלחוט. הכוונה היתה להקים תחנה קולטת ומשרתת, אולם כל המכשירים המתאימים למטרה זו הופקעו בחנויות ובבתים פרטיים ע"י השלטונות למאמץ המלחמתי. ישראל דוסטרובסקי (היום פרופ' דוסטרובסקי ממכון וייצמן) למד

לפולשתינאים השוהים באנגליה להתגייס לצבא הבריטי ולהצטרף ליחידות הפולשתינאיות. (כך נקראנו אז. כשקראו לערבי פולשתינאי היה מתקן ואומר "לא נכון אני ערבי"). לרוע מזלי, שכחנו שהייתי נתינה בריטית והצבא לא הסכים לכבד הנחיה זו לגבי. שרתתי כנהגת בסקוטלנד וקיוויתי להשלח ככזו למזרח התיכון. נאמר לי מפורשות ששם הנהגות הן "נייטיבס" ולא אוכל להשלח כנהגת. הסכמתי לכל תפקיד שהוא והפור נפל על מזכירות. לאחר קורס בלונדון הייתי משוכנעת שהגאולה קרובה, אך דרכי הצבא נפלאות הן. נשלחתי לתפקיד סודי במשרד המלחמה בלונדון וכשנדרשתי לחתום על התחייבות שלא אעזוב את האיים הבריטיים לפחות שלוש שנים, סרבתי לחתום ובקשתי שיעמידו אותי לדין צבאי. לאחר שהסברתי למפקדת היחידה את רקע סרובי החליטה לעזור לי. היא הושיבה אותי קרוב אליה והדריכה אותי איך עלי לנהוג כאשר כעבור יומיים תגיע ליחידה בת משפחת המלוכה לביקור רשמי. במקרה כזה יכול כל חייל לדרוש פגישה אישית ולהציג את קובלנתו. הביקור התקיים - אני הגשתי בקצרה ביותר את טענתי והיא שלחה את השליש לקבל את מלוא התמונה. תוך עשרה ימים שוחררתי ממשרד המלחמה ותוך זמן קצר הועברתי למחנה מעבר (טרנזיט) לשילוח לחו"ל.

הגעתי לקהיר באוגוסט 1944, לאחר נסיעה של שלושה שבועות בשיירת אניות.

בקהיר הפכתי לסמלת חינוך - אחראית על הקמת ספריות חינוכיות במחנות הצבאיים מערבה לתעלת סואץ. בהסכם בין הסוכנות היהודית והצבא הבריטי היה מספר קטן של חיילים ששוחררו מסיבות שונות מחלק מתפקידיהם בצבא, על-מנת לעבוד עבור הסוכנות היהודית. אני עבדתי בצבא עד הצהרים - ואחרי הצהרים עבדתי עם לוי אברהמי - נציג "ההגנה" במצרים. תפקידינו היו מגוונים: הכרחת שליחי עליה ו"ברייחה" לאירופה וצפון אפריקה במסמכי ובמדי הצבא הבריטי, טיפולנו בהעברת נשק, איסוף ידיעות, העברת הוראות ליחידות השונות וכו' יהודה ארזי, למשל, הוכרה על ידינו במדי חיל האוויר הפולני.

בסוף שנת 1945 עברתי, לפי בקשתי, לירושלים במסגרת שרותי הצבאי. כאן הייתי עצמאית לחלוטין ואחראית להקמת אותן הספריות אולם מזרחה לתעלת סואץ.

בתקופה זו היתה מתיחות רבה בירושלים. כשהיו מכריזים על עוצר הייתי חותמת לעצמי פס ויוצאת אל ביתו של מפקד ההגנה או אל ביתו של משה שרת ומשמשת מקשרת ביניהם או אל מפקדים אחרים שנשלחתי אליהם. הם היו מנותקים ולא יכלו לשוחח בטלפון כי היתה האזנה של הבריטים והערבים.

בקשתי להשתחרר מהצבא - הקצין האחראי לא הסכים ואז השתמשתי בזכות החייל להכין עצמו לשחרור. לקחתי חופשה ללא תשלום והשתתפתי בקורס גרעונים בג'וערה.

אך נאלצתי להפסיק את הקורס בגלל "השבת השחורה" כי הודיעו לי שהמטרה הצבאית מחפשת אותי וחזרתי בדרך לא דרך למחנה בירושלים. לבסוף הסכימו לשחררני בתנאי שאסע להשתחרר באנגליה מקום התגייסותי. תבעתי להשתחרר בארץ והרבר אך חודשים רבים עד שניתן האישור. באותו זמן בן-גוריון וסנה היו בפאריס ויאן שהיה אחראי על הקשר ב"הגנה" לחץ עלי לנסוע לפאריס ולעבוד איתם שם. אני סרבתי בטענה כי לאחר כ"כ הרבה שנים בחו"ל אני זכאית להשאר בארץ ואעשה כל תפקיד שיוטל עלי. האמת היא, שמסיבה זו סרבתי להשתחרר באנגליה מחשש שלא יאפשרו לי אנשינו לחזור לארץ כשכבר אחיה באירופה. באותה תקופה, דוד שאלתיאל, היה אחראי על הש"י (שרות הידיעות של ה"הגנה") והוא בקש שעם שחרורי אתגייס לעבוד בש"י בירושלים. מצאתי עצמי בפני ברור (כמעט משפט צבאי) בפני הרמ"א שהיה אז זאב שפר ולשמחתי פסק הדין היה שאשאר בארץ ואעבוד לפחות שנה בש"י.

התחלתי ביולי 46 לעבוד כאחראית על הש"י המדיני והצבאי בירושלים - עוד לפני שקבלתי שחרור רשמי מהצבא. עבודתי היתה מרתקת וקשה ביותר. נקודת השיא היתה הפעילות מסביב לוועדת האו"ם (UNSCOP) שעשתה בארץ והמליצה על החלוקה. הקמתי מערכת מסועפת של מודיעים, מצוותים לשיחות טלפון, מאחים קרעי מסמכים ומספקי חומר מגוון בדרגים שונים. לאחר עיבוד החומר בלילה - סיפקתי מדי בוקר את החומר לדרג המדיני. ידענו בדיוק מה קורה ובהתאם יכולנו להשפיע על המהלכים.

למחרת ה-29 בנובמבר נסעתי מוקדם בבוקר, לפני שהתחילו היירות על האוטובוסים, לתל-אביב מירושלים לפגישה בקשר להצעה שאצטרף למשלחת ה"הגנה" בארה"ב. לא יכולתי לחזור לירושלים ובינתיים קבלתי על עצמי לטפל בעתונאים זרים שהגיעו ארצה לכסות את האירועים וכן לספק חומר הסברה למשלחת ההגנה בארה"ב. מצאתי עצמי לפתע צנוורית של צילומי עתונאים זרים - תפקידי היה למנוע הפצת תמונות שיוכלו להסגיר סודות או לאפשר זיהוי. (הבריטים עדין בארץ).

כעבור כחודש נקראתי אל בן-גוריון בבית הארום ששימש כמפקדה הראשית של ה"הגנה", הוסבר לי שיש דחיפות לנצל את הדרכון הבריטי שלי ועלי לצאת מיד לאירופה ולחפש שם את אליעזר קפלן (גובר הסוכנות) ולהעביר לו אינפורמציה מעודכנת לגבי צרכי רכישת נשק. לא היתה כתובת ולא היתה אפשרות לטלפן לירושלים לקבל את הפרטים הדרושים כי היו האזנות. ישראל גלילי מסר לי את פרטי הבקשות. מטוס פייפר קטן הסיע אותי משדה רב בתל אביב וזרק אותי ממש למרכז שדה התעופה בלוד - כי היה צריך מיד לברוח משם. מצאתי את אליעזר קפלן בז'נבה - אך שאול אביגור ארב לי והודיעו לי בשמו כי לא אוכל לחזור ארצה לפני שאפגש אתו בפאריס. לאחר שיחה

ברכות כדי לקבל את רשימת האנשים אשר יהיה צורך להוציאם לנסיעה. המאושרים היו מובאים בלילה לנקודת הריכוז במחנה "סנט ג'רום" בו התבצעו כל עבודות עליה "ד". לא פעם היו פורצות שערוריות אם אנשים שלא נכללו ברשימה ותבעו בקולי קולות שיקדימו את צאתם.

הכנסנו אותם לאולם סגור וכאן קבלו מאיתנו הדרכה לגבי הזהות החדשה והסיוור האישי החדש שלהם. כן נערך חיפוש בחפציהם ע"מ שלא יישארו סימנים מרשיעים ממהותם האמיתית. כל אחד קבל כתובת בארץ שעליו לשנן לעצמו ששם היה גר, מספרי אוטובוס לכתובת זו ואינפורמציה בסיסית שיוכל לענות לשאלות הבריטים.

כד"כ אנשינו בארץ היו גם-כן בין מקבלי פניהם וכולם ירדו אל החוף בחיפה ללא תקלות.

בלילה היינו מסייעים אותם במכוניות משא לנמלים קטנים בסביבה בעיקר ל-La Ciota. מטבע הדברים בגלל אופי ההכנה המסובכת לא דובר על משלוח אלפים ככל פעם. אולם לקראת צאת הבריטים ב-14 במאי נדרשנו להוציא אוניה עם 1000 איש. המשימה בוצעה - אך זכורני שלא ישנתי שבוע ימים וחייתי על נובידריך - תרופה המונעת שינה (היום אסורה לשימוש).

לאחר הכרזת המדינה וכניסת מדינות ערב למלחמה הוכרו אמברגו על כניסת צעירים בגיל צבא לארץ. היה צורך רחוף להעביר לארץ מתנדבים בעיקר מומחים צבאיים בשטחים שונים וכן טייסים. התקבצו אצלנו אנשי מח"ל (מתנדבי חו"ל) מכל העולם והצלחנו למצוא חברת מטוסים פרטית של דרום אפריקאי שהסכים להטיס את אנשינו משדה תעופה קטן ליד מרסייל לשדה תעופה קטן ליד חיפה.

בקיץ 48, לאחר הפוגרום ביהודים בעוג'רה. עיר על גבול מרוקו - אלג'יר, התבקשתי ע"י אפרים בן חיים להגיע לאלג'יר לעזור לפתוח ערוץ מעבר ליהודי מרוקו דרך אלג'יר. שהייתי שם שבועיים וקבענו סידורים מתאימים ב-אורן (ORAN) / שהיתה עיר חוף קרובה לגבול ומשם היו מפליגים למרסייל.

בשלב זה בקשתי להשתחרר ולחזור ארצה. לא חסרו הצעות "עבודה" עבריי - להשאיר במרסייל כקונסול ראשון, להשלח לעיראק, להגדו וכו'. לא שוחררתי אבל אושרה לי חופשה קצרה בארץ. השארתי את חפציי במרסייל. נסעתי לרומא - ושם בבטן אחד ממטוסי התובלה שהעבירו לארץ את המסרשמיטים קבלתי "טרמפ" לארץ ונחתתי בשדה התעופה הקטן ליד חיפה. לפני עלייתי למטוס צייד אותי בפתק יוסף ברפל (שהיה אז האחראי על המוסד לעליה באירופה). הפתק שמור אתי, בכתב ידו, ומטרתו למנוע שהמשטרה הצבאית תאסרני וזה נוסחו:

ארוכה, תוך הליכה ברחובות פאריס כדי שחלילה לא יוכלו להאזין לנו, הוא שכנע אותי שלא אסע לארה"ב וכי חשוב יותר שאצטרף לשולמית ארלוזורוב במרסייל. תפקידי היה לקבל ממנה את האחריות לניהול עליה "ד" שהוא ענף של העליה הבלתי ליגלית. אחרי שבוע בארץ הצטרפתי לעבודה במרסייל - שולה עמדה לפני חזרה ארצה. עליה "ד" היא ענף מסובך מאוד ולא ידוע עליו הרבה, לא מעט בגלל הרגישות הרבה הכרוכה בו.

הרקע לראשיתה של עליה "ד" הוא בשני מישורים. הראשון היה הצורך להחזיר חיילים מהבריגדה ויחידות אחרות בצבא הבריטי שנשארו באירופה לעבוד בעליה הבלתי ליגלית וב"בריחה". את מסמכיהם ומדיהם העבירו ל"כפילים" מבין פליטי אירופה שנסעו כזהותם המושאלת לארץ. כשביקשו לחזור ארצה, צריך היה לצייד אותם בתעודות חדשות והוקמה מערכת עם מעבדה משוכללת שמקומה היה באחד מפרברי מרסייל. המישור השני קשור במעפילי האניה "אקסודוס" (יציאת אירופה) שגורשו לגרמניה והובטח להם שיוחזרו ישר ארצה מבלי להשלח לקפריסין.

נוסף על אלה ציידה מערכת זו גם את פעילי העליה והפל"ים בתעודות מתאימות בצאתם לשליחויות באירופה. במעבדה זו הכנו גם את תעודות המשלוח של "תותחי דגניה".

השיטה היתה מבוססת על התיאוריה שרבים מתושבי הארץ נסעו לבקר את משפחותיהם בחו"ל לפני המלחמה, נתקעו שם רק עתה יכולים לחזור. הם היו זכאים לויזה של "תושב חוזר". יש לזכור שזו תקופת שלטון המנדט ויהודים יכולים להגיע רק עם סרטיפיקטים. בהגיע טרנספורט למרסייל היו אנשינו מחכים לבאים ומראיינים כל אחד. מלאו שאלונים עם פרטים אישיים. תאור האיש, גובה, צבע עיניים ושיער, שפות בהן דובר, קרובי משפחה בטרנספורט וכמובן גם צילום במקום. כל אחד נשלח לאחד מהמחנות בסביבות מרסייל שנהלו ע"י חברי ההגנה.

תפקידנו היה להעניק לעקורים זהות חדשה של תושב חוזר ולהקים משפחה מלאכותית המבוססת על גיל, שפות וארץ מוצא. לזוג צרפנו גם יתומים שנאספו ברחבי אירופה ורוכזו במוסדות מיוחדים בצרפת. כמובן, שצריך היה להבטיח של"הורים" תהיה שפה משותפת עם הילד. משפחה צוידה בדרכון אחד. חלק מהדרכונים היו מזוייפים והודפסו בשבילנו. וחלקם היו אמיתיים אך החלפנו תמונות ושינינו תאור. בכל דרכון הטבענו ויזה מאחת הקונסוליות הבריטיות מרחבי העולם. היה לנו רישום של הקונסוליות, שמות הקונסולים. העתקי חותמות, מספרים סידוריים וכו'.

מדי יום היו מגיעים מפקדי מחנות בהם שהו המעפילים

"לכל מאן רבאי - 14.9.1948.

החברה תמר שוהם, העובדת
במוסד לעליה בחו"ל,
נוסעת לביקור קצר ארצה. נא
לעזור לה בסידורה ולא
לעשות לה קשיים בביקורה. היא
זכאית לתנועה חופשית.
את התעודה הזו עליה להחליף
תוך שני ימים בתעודה
רשמית מהשלטונות המתאימים.

על החתום: י' ברפל"

כמה נאיבים היו אנשינו - קשה להניח ששוטר צבאי היה מתחשב בפתק זה. הצלחתי להשאיר בארץ. אנו חיים במעגלים. אוניות וספינות נשארו קרובות לליבי. אחרי צאתי לגימלאות, כהנתי 12 שנים כדירקטורית מטעם הציבור בחברה הלאומית לאספקת פחם והייתי, מה הפלא, יו"ר הועדה לספנות.

"לה סיוטה" - ממעגן זה הפליגו גם מספר אוניות מעפילים ("לטרון", "משמר העמק")